

Η επανεμφάνιση «Μακεδονικού Ζητήματος», οι παντός τύπου συζητήσεις για την περιοχή της Μακεδονίας, η επιμέρους ενημέρωση και παραπληροφόρηση, η αλυσιδα των εθνικομειονοτικών προβλημάτων και η έξαρση της εθνικιστικής ή ηρωικής ρητορείας έχουν, λόγω των ανακατατάξεων στο βαλκανικό χώρο, προσλάβει μεγάλες διαστάσεις.

Ο κόσμος των ιστορικών, ο πλέον αρμόδιος να μας κατατοπίσει νηφάλια και πληρέστερα και να αιτιολογήσει το πώς έχουν τα πράγματα και το γιατί, ετήρησε σιγήν ιχθύος. Οι ελάχιστες εξαιρέσεις

αρκέστηκαν σε μεμονωμένες συνεντεύξεις, διάσπαρτες ανά τον Τύπο, στην ευκαιριακή αρθρογραφία και στην υπογραφή «μανιφέστων», χάνοντας στρατηγικά στα σημεία. Η ελλιπής ιστορική μας παιδεία έγινε ελλιπέστερη, τροφοδοτούμενη, κυρίως τα δύο τελευταία χρόνια, από πλήθος βιβλίων κυρίως εθνικιστικού περιεχομένου, και άλλων που, στην ουσία, δεν συνέβαλαν στη γνώση και στην κατανόηση των φαινομένων που απασχολούν σήμερα τον τόπο αλλά και το βαλκανικό χώρο γενικότερα.

Ο «Ε», στην προσπάθειά του να παρουσιάσει μια

βασική βιβλιογραφία για το Μακεδονικό και τη Μακεδονία, απευθύνθηκε (εις μάτην) σε ειδικούς ιστορικούς. Τελικά, με την ουσιαστική και εποικοδομητική συνεργασία του ιστορικού, ειδικού στα θέματα των μειονοτήτων του ελληνικού χώρου και ερευνητή στο Κέντρο Έρευνας Νέου Ελληνισμού, **Λεωνίδα Καλλιβρετάκη**, κατέγραψε μια ενδεικτική και πολύπλευρη ελληνική και ξένη βιβλιογραφία που συνοδεύεται από μικρό σχολιασμό, την οποία και παρουσιάζει στους αναγνώστες του κατά τη χρονολογική σειρά:

Η εθνική «ταυτότητα» των Βαλκανίων

Ποια βιβλία - μελέτες κυκλοφορούν για τα εθνικο-μειονοτικά προβλήματα της περιοχής

- J. PH. FALLMERYER: Welchen Einfluss hatte die Besetzung Griechenlands durch die Slaven auf das Schicksal der Stadt Athen und der Landschaft Attika?** Στουτγκάρδη 1835. (Ελλην. μτφρ. 1984).
Αναφέρεται στην ύπαρξη των Σλάβων στην Ελλάδα και ειδικότερα στην Αττική.
- Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ: Περί εποικίσεως σλαβικών τινών φυλών εις την Πελοπόννησον.** Αθήνα 1843.
Η απάντηση του συγγραφέα στον Φαλμεράγιερ, λίγα χρόνια μετά, που εκφράζει και την επίσημη ελληνική θέση.
- ΚΑΡΟΛΟΣ ΧΟΦΦ: Οι Σλάβοι εν Ελλάδι** Λειψία 1870. (Ελλην. μτφρ. Βενετία 1872).
Η απάντηση ενός ελληνιστή φιλέλληνα στον Φαλμεράγιερ.
- Ι. Ν. ΚΑΛΟΣΤΥΠΗΣ: Μακεδονία, ήτοι μελέτη οικονομολογική, γεωγραφική, ιστορική και εθνολογική.** Αθήνα 1886.
Από τα πρώτα βιβλία που γράφονται στην Ελλάδα για τη Μακεδονία, πριν το Μακεδονικό γίνει κυρίαρχο ζήτημα.
- D. M. BRANCOFF: La Macédoine et sa population chrétienne.** Παρίσι 1905.
Αν και εκδόθηκε στη Γαλλία, το βιβλίο εκφράζει, κατά κάποιον τρόπο, τη φιλοβουλγαρική άποψη. Περιλαμβάνει εκτεταμένες στατιστικές εκτιμήσεις, με βάση ποικίλες πηγές για όλη την τότε «Μακεδονία». Για τα τουρκικά δηλαδή βιλαέτια, που το 1905 παρέμειναν υπό τουρκική κατοχή στην περιοχή της Νότιας Βαλκανικής.
- Κ. Ι. ΤΣΙΟΥΚΑΣ: Συμβολαί εις την διγλωσσίαν των Μακεδόνων εκ συγκρίσεως της σλαβοφρονούς μακεδονικής γλώσσης προς την ελληνικήν.** Αθήνα 1907.
Γραμμένο από Έλληνα γυμνασιάρχη, στο Μοναστήρι, στα σημερινά Βιτώλια. Προσπάθεια να ερμηνευθεί το ζήτημα της διγλωσσίας που παρατηρείται σε ορισμένες περιοχές της ελληνικής και γιουγκοσλαβικής Μακεδονίας.
- G. A. VIRGILI: La Question**

- Rumeliota. Μπόοντο 1908.**
Ιταλική ανάλυση του ζητήματος της κατεχόμενης ακόμα, από τους Τούρκους, Βαλκανικής.
- Α. ΧΑΛΚΙΟΠΟΥΛΟΣ: Η Μακεδονία: Εθνολογική στατιστική των βιλαετίων Θεσσαλονίκης και Μοναστηρίου.** Αθήνα 1910.
Γραμμένο από Έλληνα διπλωμάτη, παρουσιάζει τις στατιστικές που προκύπτουν από τα ελληνικά προξενικά αρχεία για τα χωριά των βιλαετίων. Απάντηση στην αντίστοιχη βουλγαρική προσπάθεια που καταγράφεται στο προηγούμενο βιβλίο του D. Brancoff.
- J. CVIJC: La Peninsule Balkanique.** Παρίσι 1918.
Η πρώτη πλήρης ανάλυση του ζητήματος από σερβικής πλευράς.
- EDMOND BOUCHIÉ DE BELLE: La Macédoine et les Macédoniens.** Παρίσι 1922.
Γραμμένο από Γάλλο αξιωματικό που βρέθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1916 και προβαίνει σε διάφορες παρατηρήσεις εθνολογικού και πολιτικού χαρακτήρα γύρω από τη Μακεδονία.
- G. BAZHDAROFF: The Macedonian Question.** Σόφια 1926.
Η επίσημη βουλγαρική ανάλυση του μακεδονικού ζητήματος, όπως έχει πια διαμορφωθεί με τις εξελίξεις του 1926.
- A. WURFBAIN: L' échange Gréco-Bulgare des minorités ethniques.** Παρίσι 1930.
Γραμμένο από Γάλλο πολιτειολόγο, παρουσιάζει την ανταλλαγή των πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Βουλγαρίας (1919-1920). Σηρίζεται σε αρχεία της Κοινωνίας των Εθνών, χωρίς να αποτελεί επίσημη έκδοσή της.
- S. R. LADAS: The Exchange of Minorities: Bulgaria, Greece and Turkey.** Ν. Υόρκη 1932.
Μια αντίστοιχη ελληνική προσπάθεια, βασισμένη στα αντίστοιχα αρχεία. Παρουσιάζει την ανταλλαγή των μειονοτήτων μεταξύ Ελλάδας, Βουλγαρίας και Τουρκίας. Πολύ σημαντικό βιβλίο, που δεν έχει μεταφραστεί στα ελληνικά.
- M. VASMER: Die Slaven in Griechenland.** Βερολίνο 1941. (επανεκδ. Λειψία 1970).
Γλωσσολογική ανάλυση

των ελληνικών τοπωνυμίων σλαβικής καταγωγής. Αλφαβητικά, κατά νομό, για όλη την Ελλάδα.

- Δ. Α. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ: Οι Σλάβοι εν Ελλάδι. Συμβολαί εις την Ιστορίαν του Μεσαιωνικού Ελληνισμού.** Αθήνα 1945.
Η ελληνική απάντηση στο προηγούμενο βιβλίο. Πρωτοδημοσιεύθηκε όσο διαρκούσε η γερμανική κατοχή, σαν άρθρο στη «Νέα Εστία» με τίτλο «Οι Σλάβοι εν Ελλάδι και αι σλαβικά τοπωνύμια» και αμέσως μετά την Κατοχή εκδόθηκε ενισχυμένο σε αυτόνομο βιβλίο.
- ΣΤ. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ: Βούλγαροι και Σλάβοι εις την Ελληνικήν Ιστορίαν.** Θεσσαλονίκη 1946.
Ακραία ελληνική άποψη σχετικά με την παρουσία των Σλάβων στην ελληνική ιστορία.
- A. A. PALLIS: Macedonia and the Macedonians, a historical study.** Λονδίνο 1949.
Σύνοψη της επίσημης ελληνικής θέσης για τη Μακεδονία.
- ELLISABETH BARKER: Macedonia: Its place in Balkan power politics.** Λονδίνο 1950.
Το σημαντικότερο βιβλίο για την περίοδο 1900-1950. Με μεγάλη τεκμηρίωση και διεισδυτικότητα αναφέρεται στη Μακεδονία και στη θέση της στη βαλκανική πολιτική δυνάμεων.
- P. CHARANIS: «The Chronicle of Monemvasia and the question of the Slavonic Settlements in Greece», Dumbarton Oaks Papers.** Τόμοι 5. Κέμπριτζ, Μασαχουσέτη 1950.
Γραμμένο από Ελληνοαμερικανικό επιστήμονα, αναφέρεται στο ζήτημα της εγκατάστασης των Σλάβων στην Ελλάδα στα τέλη του Μεσαίωνα. Ενδιαφέρει ειδικευμένους αναγνώστες.
- Δ. Ι. ΜΑΓΚΡΙΩΤΗΣ: Θυσία της Ελλάδος και εγκλήματα κατοχής κατά τα έτη 1941-1944.** Αθήνα 1950.

- Πολύ αναλυτικό βιβλίο, δομημένο με βάση τη κατηγορητήριο της δίκης της Νυρεμβέργης. Στις σελίδες 203-255 υπάρχει εκτεταμένο κεφάλαιο γύρω από τα γεγονότα της Μακεδονίας.
- Ε. ΚΟΦΟΣ: Nationalism and Communism in Macedonia.** Θεσσαλονίκη 1964.
Ανάλυση του ζητήματος, όπως παρουσιάστηκε στη διάρκεια της Κατοχής και του Εμφυλίου.
- ΝΑΤΑΛΙΑ Π. ΜΕΛΑ: Παύλος Μελάς.** Αθήνα 1964.
Βιογραφία του Μελά, που στηρίζεται σε κείμενά του και κυρίως στην αλληλογραφία που είχε με τη σύζυγό του, στη διάρκεια του Μακεδονικού Αγώνα. Τα κείμενα αυτά είναι πολύ ελεύθερα, δεν έχουν καμία σχέση με τα αντίστοιχα επίσημα και αντανακλούν τις αντιφάσεις εκείνης της περιόδου.
- Ε. ΚΩΦΟΣ: Η Μακεδονία στην γιουγκοσλαβική ιστοριογραφία.** Θεσσαλονίκη 1974.
Ενδιαφέρον βιβλίο που παρουσιάζει κείμενα και τίτλους για τη Μακεδονία, μέσα από τη γιουγκοσλαβική ιστοριογραφία.
- ΓΕΣ/Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού: Ο Μακεδονικός Αγών και τα εις Θράκη γηγενή.** Αθήνα 1979.
Επίσημο βιβλίο της Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού για τον Μακεδονικό Αγώνα, βασισμένο κατ' εξοχήν στα αρχεία του στρατού και αναφερόμενο στην περίοδο 1897-1909.
- T. SIMOVSKI: «Certains moments de la lutte de libération nationale des Macédoniens de la Macédoine d' Egée».** Macédoine: Articles d' histoire. Σκόπια 1981.
Το μοναδικό από πλευράς Σκοπίων, βιβλίο που έχει εντοπισθεί, μέχρι στιγμής, σε ευρωπαϊκή γλώσσα και αφορά στους αγώνες των «Μακεδόνων της Μακεδονίας του Αιγαίου».
- Ο Μακεδονικός Αγώνας: Απομνημονεύματα των Π.**

- Αργυρόπουλου, Α. Ζάννα, Κ. Μαζαράκη, Α. Σουλιάδη, Ν. Σπανού, Β. Σταυρόπουλου.** Θεσσαλονίκη 1984.
Πολύ ενδιαφέρον συλλογικό έργο που εξέδωσε το Ινστιτούτο Μελετών της Χερσονήσου του Αίμου. Συγκεντρώνει τα απομνημονεύματα έξι ανθρώπων που πήραν μέρος στο Μακεδονικό Αγώνα.
- F. BRUNET: «Sur l' hellénisation des toponymes slaves en Macédoine byzantine».** Travaux et Mémoires. Τόμοι 9. Παρίσι 1985.
Για την ελληνοποίηση των σλαβικών τοπωνυμίων στη Μακεδονία από τον καιρό του Βυζαντίου. Αφορά εξειδικευμένους αναγνώστες.
- Δ. ΛΙΒΙΕΡΑΤΟΣ: Κοινωνικοί αγώνες στην Ελλάδα (1923-1927).** Αθήνα 1985.
Ενδιαφέρον παρουσιάζει το κεφάλαιο «Το Μακεδονικό Ζήτημα» (σελ. 106-122), όπου αναλύεται η πολιτική του ΚΚΕ εκείνη την περίοδο, η οποία χαρακτηρίζεται και από πολλές συγκρούσεις στο εσωτερικό του Κομμουνιστικού Κόμματος.
- ΓΕΝ. ΑΡΧΗΓΕΙΟ Δ.Σ.Ε.: «Υπόμνημα προς την Εξεταστική Επιτροπή του ΟΗΕ για τα αίτια που προκάλεσαν τον εμφύλιο πόλεμο και η γνώμη μας για το σταμάτημά του (14.3.1947)»** επανέκδ. Π. Ροδάκη-Μ. Π. Γραμμένους: «Έτσι άρχισε ο εμφύλιος πόλεμος». Αθήνα 1987.
Σε αυτό το κείμενο του Δημοκρατικού Στρατού υπάρχουν εκτεταμένες αναφορές στο ζήτημα των σλαβόφωνων της ελληνικής Μακεδονίας.
- V. BÉRARD: Οδοιπορικό στη Μακεδονία (ελλην. μτφρ.)** Αθήνα 1987.
Γραμμένο από Γάλλο ελληνιστή που επισκέφθηκε τη Μακεδονία στην περίοδο 1890-1892. Ξεκινώντας από την Αλβανία, διασχίζοντας τη Μακεδονία και καταλήγοντας στην Ελλάδα, ο συγγραφέας καταγράφει με γλαφυρό ύφος και ευαισθησία εκτεταμένες εντυπώσεις από τις μετακινήσεις του και παρουσιάζει τις απόψεις όλων, όπως τις συγκεντρώνει επί τόπου, αντιπαραθέτοντάς τες και σχολιάζοντάς τες μ' έναν ευφυή και ενίοτε σαρκαστικό τρόπο.
- Φ. ΜΑΛΙΓΚΟΥΔΗΣ: Σλάβοι στη μεσαιωνική Ελλάδα.** Θεσσαλονίκη 1988.

- Προσπάθεια ερμηνείας του φαινομένου της παρουσίας των Σλάβων στην Ελλάδα, βασισμένη σε ντοκουμέντα και υπερασπιζόμενη συγκεκριμένη θέση.
- : Ελλάδα 1936-1944. Δικτατορία - Κατοχή - Αντίσταση.** Πρακτικά Α' Διεθνούς Συνεδρίου Σύγχρονης Ιστορίας. ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΑΤΕ Αθήνα 1989.
Ενδιαφέροντα κείμενα που αναφέρονται στην περιοχή της Μακεδονίας στη διάρκεια της Κατοχής και στις συγκρούσεις ανάμεσα στο σλαβόφωνο ΕΑΜ και το κυρίως ΕΑΜ καθώς και στην εμπλοκή του γιουγκοσλαβικού ΕΑΜ στην υπόθεση.
- MIGUEL SIGUAN: Linguistic minorities in the E.E.C.: Spain, Portugal, Greece (2ος τόμος).** Λουξεμβούργο 1990.
Μελέτη και αναφορά που συντάχθηκε στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Κοινότητας για τις γλωσσικές μειονότητες στις χώρες της ΕΟΚ. Στο δεύτερο τόμο, περιλαμβάνεται κείμενο, γραμμένο από Ισπανό, που αναλύει την παρουσία διαφόρων γλωσσικών μειονοτήτων. Θεωρήθηκε κείμενο μετριότητας. Σε ελληνική μετάφραση δημοσιεύθηκε στο «Ποντίκι».
- ΣΧΟΛΙΑΣΤΗΣ τ. 84 (περιοδικό) αφιέρωμα: «Βαλκάνια: η ώρα των μειονοτήτων», 1990.**
Πολύπλευρη προσέγγιση του θέματος.
- ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΧΟΛΕΒΑΣ: Οι Έλληνες σλαβόφωνοι της Μακεδονίας.** Αθήνα 1991.
Εθνικιστικό βιβλίο με ιδιότυπη θέση, που υποστηρίζει ότι υπάρχουν σήμερα σλαβόφωνοι στην Ελληνική Μακεδονία που είναι πιο Έλληνες από τους Έλληνες. Με μακροσκελείς καταλόγους των σλαβόφωνων χωριών της ελληνικής Μακεδονίας.
- ΣΤΟΧΟΣ (εφημ.) ένθετο αφιέρωμα: «Οι Γενίτσαροι της Αριδαίας».** Αθήνα 1992.
Αποκαλυπτικό ντοκουμέντο. Πώς δύο Έλληνες υπήκοοι, κάτοικοι της Αριδαίας, υπερασπίζονται το δικαίωμά τους να λέγονται Μακεδόνες εντός Ελλάδος.
- ΤΕΤΡΑΔΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗΣ: τ. 29-30: «Η έκρηξη των Βαλκανίων».** Αφιέρωμα.